

STUDENTERNAS BERÄTTELSE OM PUUH I DIALOGISK OCH SPRÅKSYSTEMISK PRAXIS

Ann-Margreth E. Olsson, Högskolan Kristianstad

SAMMANFATTNING

PPU (Personlig och Professionell Utveckling) kallas vid Högskolan Kristianstad för PUUH (Personlig Utveckling UnderHandledning). I denna artikel hörs elva studenters röster och berättelser om PUUH som den blev när vi träffades och jag som handledare använde idéer och metoder sprungna ur systemisk och dialogisk praxis. Studenterna berättar om sitt deltagande och den betydelse PUUH fick för dem i relation till varandra och mig som handledare. Lärandet ökade när jag som handledaren uppmuntrade nyfikenhet och utforskande i en tillåtande atmosfär. Studien är genomförd som deltagande aktionsforskning med narrativ inriktning.

INLEDNING

Vi träffades för första gången en höstdag under studenternas andra termin inom socionomprogrammet vid Högskolan Kristianstad. I början av varje möte hörde jag som handledare efter vad studenterna hade med sig in i handledningen. Där kom det fram om det var något särskilt som stack ut från förra handledningstillfället, händelser mellan våra träffar eller något ur livet som nu återväckts kopplat till PUUH, funderingar om och behov i studierna och att bli och vara socialarbetare. I slutet av varje PUUH-möte reflekterade vi över vad vi tog med oss därifrån – vad som blivit annorlunda genom deltagandet denna gång.

Efter att vi träffats 8 gånger lämnade studenterna in skriftliga individuella reflektioner på de lärande- och utvecklingsprocesser som de kopplade till PUUH. De reflekterade både över sin egen och gruppens utveckling, också i förhållande till mig som handledare. De två sista gångerna utforskade vi tillsammans inlämnade bidrag. Samtliga i respektive grupp hade då tillgång till varandras skrifter.

Jag fick deltagarnas tillåtelse att använda deras reflektioner i egen forskning. Mina kommentarer, bidragen ur mitt perspektiv, är sprungna ur processen i deltagandet i PUUH och i utforskandet av studenternas berättelser. Jag var handledare för två PUUH-grupper om vardera 6 studenter. En student blev sjuk och lämnade inte in någon skriftlig reflektion. Sammanlagt har jag alltså tillgång till 11 studenters skriftliga reflektioner. Vi träffades sammanlagt 10 respektive 11 gånger (om den 11:e gången, se nedan).

BAKGRUND

Personlig Utveckling UnderHandledning (PUUH) började användas på Högskolan Kristianstad vårterminen 2004 och har årligen genomförts under studenternas andra termin i socionomutbildningen. PUUH skapades av lärare tillsammans med studenter som en pedagogisk metod med syfte att i koncentrerad form stödja studenterna i att uppfylla socionomutbildningens mål att visa självkännet och empatisk förmåga (Högskolan Kristianstad, 2010). Syftet med PUUH enligt kursplanen var att studenten efter deltagandet ska kunna

- visa sådan färdighet och förmåga som krävs för att utveckla och genomföra socialt arbete på gruppnivå.
- genomföra och analysera samtal utifrån ett professionellt förhållningssätt, visa självkännet och empatisk förmåga.

För att skapa så goda förutsättningar som möjligt för studenterna att utveckla dessa färdigheter och förmågor, ingår flera kurser vid Högskolan Kristianstad som tar sin utgångspunkt i studenternas egna erfarenheter och föreställningar. Kurserna präglas av undersökande och utforskande i samtalsgrupper med fokus på mellanmänskliga processer (Karlström Olsson & Krantz, 2009) samt på de föreställningar och förklaringsmodeller, naiva teorier (E. Olsson & Ljunghill, 1997), som vi alla använder oss av i olika sammanhang.

Respektive lärare ansvarade för att utformningen av PUUH låg inom fastställd kursplan. Under den termin denna studie gjordes hade handledarna egen gemensam handledning med professor Eric Olsson, som vid denna tidpunkt också ingick i lärarlaget. Vi kunde tillsammans konstatera att PUUH utvecklades olika vilket också studenterna lade märke till:

Ute i korridorerna har det pratats om hur våra PUUH-grupper fungerar, vad vi gör och vad vi pratat om. Vår grupp kom från början överens om att inte gå ut med detaljer om vad som sagts, vilket jag tycker är en självklarhet om man ska våga dela med sig. Däremot har det gjorts jämförelser om hur det har gått till och det har förvånat mig hur olika det har sett ut från grupp till grupp. (Student 7)

Olikheterna bejakades inom lärargruppen. Inom PUUH fick varje lärare möjlighet att utforma handledningen utifrån sin egen kompetens och den valda handledarstilen utvecklades i relation med deltagarna i grupperna.

Närvaron i PUUH var obligatorisk. På grund av sjukdom och av andra särskilda skäl blev några studenter ändå frånvarande.

Något som var tråkigt var att vi inte var närvarande allihop alltid (däribland jag). För det fattades alltid någon i gemenskapen som vi ville bygga upp. Och som X sa så gav detta en obalans i gruppen. För jag tänker att alla har sin dynamik att bidra med och fattas den så blir det en helt ny grupp plötsligt. Jag vill gärna tro att de andra saknade mig (!) när jag var frånvarande, så som jag också fattades de andras närvaro när de inte var där. (Student 7)

I slutänden kunde både studenter och lärare konstatera att det var oklart hur den redovisade frånvaron skulle hanteras och kompenseras. En av "mina" grupper föreslog att deras grupp skulle få en extra gång tillsammans med sin handledare så att de som varit frånvarande (alla hade var sin gång) skulle få chansen att fullgöra sitt PUUH-deltagande. Jag tog upp frågan i lärarnas handledning. Lärargruppen bedömde att förslaget visade att aktuell PUUH-grupp tog ansvar för sitt eget deltagande och för gruppens läroprocess. Lärarna ställde sig bakom att gruppen fick ett extra gemensamt PUUH-tillfälle. I två andra grupper hade frånvarande studenter fått till uppgift att lämna in en skriftlig reflektion för att kompensera frånvaron. Detta hade gällt tidigare år. Denna termin fanns ingen uttalad policy och olika praxis höll på att utvecklas. Olika fick det bli. Ytterligare ett alternativ erbjöds de studenter som varit borta. En extra uppsamlade PUUH-träff arrangerades för att alla skulle kunna fullgöra kursmomentet. Idéen med att erbjuda flera tillfällen och möjligheter var att stärka synen på PUUH som ett viktigt erbjudande och en nödvändig del av utbildningen, viktigt för studenternas utveckling och lärande till professionella socialarbetare. Ovanstående överenskommelser är exempel på hur ansvarstagande och unika lösningar uppmantrades utifrån bärande relationer mellan lärare och studenter.

METOD – IDÉER I ANVÄNDNING I DENNA STUDIE OCH I PUUH

Våren 2011 var jag, som sagt, handledare för två PUUH-grupper. Vi var sammanlagt sex handledare, alla lärare inom socionomprogrammet. Vi hade två grupper var med 6 studenter per grupp. Handledningen var förlagd till samma förmiddag, 1,5 timme till vardera grupp. Grupperna träffades sammanlagt 10 (11) gånger under en period av cirka 12 – 13 veckor. I princip skulle handledningen ske en gång i veckan. Vissa ändringar gjordes utifrån deltagande lärares/handledares möjligheter.

Studiens metod och frågeställningar

Denna studie genomfördes som dialogiskt deltagande aktionsforskning med narrativ inriktning som präglades av dialogiskt samspel och uppskattande utforskning (se avsnittet om studiens metoder). I slutet av PUUH-perioden lämnade studenterna in en skriftlig individuell redogörelse med reflektioner om processerna i gruppen och sin egen utveckling. Uppgiften inlämnades i tid för att respektive grupp skulle kunna få möjlighet att reflektera över varandras tankegångar och erfarenheter. I reflektionerna växte nya reflektioner och ytterligare lärande fram, såväl för deltagande studenter som för mig som handledare. Utifrån de narrativa idéerna, kan vi sägas ha skapat en ny gemensam berättelse om PUUH och vårt deltagande.

Som handledare intervjuade och samtalade jag med deltagarna, lyssnade och ställde frågor, hörde, läste, reflekterade och utforskade deltagarnas berättelser tillsammans med deltagarna såväl i som om aktionen inom PUUH och vad som utvecklades i denna kontext och i relation till PUUH. Studenternas skriftliga reflektioner studerade jag också på egen hand liksom mina egna anteckningar.

Undersökta frågeställningar:

- Vad utvecklades utifrån deltagande studenters perspektiv i relation till PUUH?
- Hur fungerade använt förhållnings- och arbetssätt i PUUH enligt deltagarna?

Studien syftade till att lyfta fram deltagande studenters berättelser om PUUH inklusive de utgångspunkter och metoder deltagande handledare använde. Inom aktionsforskning sker analysarbete kontinuerligt inom studien för att orientera sig och söka ny riktning för fortsättningen. I denna studie deltog deltagarna i analysarbetet genom att lyfta fram sådant som särskilt slog och berörde dem i lyssnandet och berättandet – slående moment eller exempel (Shotter, 2004a, 2008) – från ena handledningstillfället till det andra, samt genom att lyfta fram exempel i de skriftliga reflektionerna.

HANDLEDNING I UTVECKLING OCH LÄRANDE

Socialt arbete handlar om att samarbeta med andra människor och att kunna samspela såväl i små som stora grupper och system (familjer, arbetsgrupper, nätverk) (Payne, 2000).Handledningssituationen påminner om den ordinarie arbetssituationen inom socialt arbete (Bernler & Johnsson, 1985). Kunnande uppstår genom erfarenhet och utforskande av våra erfarenheter genom att göra kopplingar både bakåt och framåt mellan vad vi gör/gjort och konsekvenserna – vad vi tycker om och lider av (Dewey, 2007).

Professionell handledning är en utvecklings- och läroprocess som bidrar till att studenten lär sig metodiskt arbete, integrerar professionella grundkunskaper och professionella/etiska principer samt utvecklar en yrkesidentitet. Det förutsätter ett samspel mellan student och handledare där båda är aktiva och bidrar (Killén, 2010).

Det innebär alltid ett personligt engagemang – hela människan med både tankar och känslor är indragen i läroprocessen. Den är också självinitierad. Även när stimulansen att lära kommer utifrån, kommer känslan av att upptäcka, förstå, utveckla och bemästra inifrån. Den är också genomträngande. Den påverkar beteendet, hela ens förhållningssätt till omvärlden och kanske också personligheten hos den som lär. (Moxnes, 1997 s. 57)

Carl Rogers lyfte fram att det som är avgörande för att underlätta betydelsefull inläring är relationen mellan handledare och student samt att äkthet och genuitet hos handledaren är avgörande liksom uppskattning, accepterande och förtroende samt förståelse som kommer av inlevelse och empatisk förståelse (Rogers, 1976).

När handledaren är en verklig person, som är sig själv och som går in i förhållandet till studenten utan att visa upp ett yttre sken eller en fasad, har han större förutsättningar att underlätta inläring. Detta innebär att de känslor han upplever står till hans förfogande, står till förfogande för hans medvetenhet, att han kan leva dessa känslor, vara dem och förmedla dem om det är lämpligt. (Rogers, 1976 s. 99)

Det Rogers lyfter fram som avgörande för inläring/lärande liknar i mångt och mycket grundförutsättningar för att dialogiskt samspel ska utvecklas (Rogers, 1976). Dialog bygger på ömsesidig närvaro där deltagarna lever sig in i dialogen, involverar sig i det som sägs och uttrycks av de närvarande, känner in och svarar på den levande responsivitet som uttrycks och adresseras till och av deltagarna (Shotter, 2004b). Dialogens deltagare lever med varandra inifrån samtalet och lyssnar in det som sägs i rummet i interaktionen, svarar på detsamma, spontant och uttrycksfullt – inte omtolkande utan nyfiket utforskande av vad den andre eller de andra har att berätta för att nå ömsesidig begriplighet utan att något är gömt (Shotter, 2003, 2004c; Shotter & Andersen, 2003). Dialogen är en skapelseakt (Freire, 1979). Dialog när den används som bäst handlar om människokonst, inte människoteknik (Tom Andersen i Wilson, 2001)). Såväl lärande som förändring sker i dessa möten i dialogiska samtal, och det sker i ömsesidighet.

SYSTEMISK PRAXIS

I arbetet som handledare utgick jag från den språkssystemiska praxisen med narrativa idéer, involverande öppen dialog, uppskattande utforskning (*Appreciative Inquiry – AI*) och *reflekterande team* enligt modell från den norska psykiatrikern Tom Andersen (2003). Som metod handlar AI om att söka efter det fungerande och lyfta fram framgångsberättelser. När vi skall finna lösningar är det lättare att utgå ifrån något vi lyckats med än tvärtom (Hammond, 1996). Tekniken går ut på att ställa frågor som lockar fram engagemang, förstärkande nyfikenhet och utforskande. Inriktningen är att ställa frågor som söker, visar och skapar skillnad. Frågor som fångar livgivande situationer och som lyfter fram berikande erfarenheter, som skapar kreativitet och deltagande, som väcker uppmärksamhet, överraskar och som uppmärksammar olikheter. Det kan t.ex. vara frågor om höjdpunkter, stunder som berör, något som är annorlunda, som "sticker ut" eller som det känts något alldeles speciellt med (Lang, 1999).

Pedagogiskt fanns tankar och idéer från såväl John Dewey om *learning by doing* (Dewey, 1980, 1997) och att utforska *logic in use* (Dewey, 1991) dvs. vad är det för logik, tankar, idéer som används här? Systemiskt förhållningssätt handlar om att arbeta med en ansats av nyfikenhet med intresse för det annorlunda, för olikheter och skillnader, att närma sig och utforska komplexiteten att det blir olika ur olika perspektiv och positioner och att röra sig ifrån idén om att vi som socialarbetare, behandlare, terapeuter, ledare, handledare, eller vilket perspektiv vi nu väljer att utgå ifrån, ska agera som experter och förväntas *vet*, ha svaren, utan sträva efter *icke-vetande-position* där vi varken har de rätta eller de felaktiga svaren (Anderson, 1990). I stället för att vara upptagen av vad som är rätt eller fel, rör vi oss i riktningen mot och in i det osäkra, det komplexa, där både-och och kanske ännu fler och annorlunda alternativ växer fram. I utforskande och reflekterande prövas det annorlunda, nya berättelser och hypoteser medan vi, när vi närmar oss att fatta beslut och bestämma oss för vad vi ska göra och hur, s.k. produktion, behöver bestämma oss för antingen det ena eller det andra, "sätta ner foten". I detta behöver vi gå från komplexiteten in i

förenklingen där vi strävar efter s.k. tydlighet och det i ögonblicket bästa alternativet – det perfekta alternativet. När vi senare utforskar detsamma och den logik vi då använde, ter det sig kanske inte i dagens ljus, i nuvarande kontext, som det allra bästa – det rätta alternativet – men åter, det är i detta sammanhang. Jämförande utforskning, utan (för-)dömande utan med nyfiket utforskande, utan förväntningar om förklaringar eller argument utan (för)undran och fler frågor.

Etiska överväganden

I utforskandet av studenternas perspektiv i PUUH har jag försäkrat mig om de deltagande studenternas medgivande både i det som togs upp inom våra möten och i det jag här använder i utforskandet av PUUH:s betydelse ur studenternas perspektiv. Jag har tillfrågat deltagarna både när de deltog i respektive grupp och individuellt över e-post. De har också fått ta del av att denna presentation görs och fått den tillsänd sig. Även om dessa överenskommelser gjorts har jag valt bort att här lyfta fram sådant som jag själv bedömt som särskilt personligt. Det var ju ändå så att vi inledningsvis kommit överens om att vara varsamma med vad vi förde ut från gruppen:

– Vi i gruppen vet att det stannar i gruppen, ingen journalför, men det är ändå svårt, och vi kände efter lite innan vi öppnade oss. Dessa människor som kommer till oss, krävs på tillit direkt, vi förväntar oss att de skall säga som det är. Men i själva verket så kommer det väl pö om pö, som vi, känner av lite först. Vi i PUUH har ju inte behövt riskera att det används mot oss i någon utredning. Tål att tänkas på ett tag. (Student 1)

PUUH – UR STUDENTERNAS PERSPEKTIV

Här följer utvalda citat från studenternas inlämnade reflektioner över processer och förändringar, sammanflätat med några kommentarer från mig som handledare.

Sammanhangsmarkering och utvecklingen

– Alla våra träffar har skett i handledarens arbetsrum. Ett litet rum med bland annat många böcker på hyllorna. Vi har alltid suttit på stolar i en ring utan något (såsom ett bord) emellan oss. Det har känts bra för min del eftersom metoden enligt min åsikt öppnar upp för gruppen, det går inte att gömma sig bakom ett bord till exempel. Våra träffar börjar ofta med att vi småpratar om något ämne först, vilket för mig har varit ett naturligt sätt att börja på. Därefter brukar handledaren gå "varvet runt" oss studenter med frågan "vad har du med dig idag?". Det har varit ett bra sätt att få igång samtalsämnen. Alla i gruppen har på det viset fått en chans att komma till tals och ämnet har alltid varit fritt. (Student 5)

Därmed har en av studenterna bjudit in till den inledande fasen för PUUH-träffarna. Sammanhangsmarkeringen är viktig i alla möten. Ofta har vi alldeles för bråttom igenom det som ska bilda grund för fortsättningen; att komma överens om vad vi är för sammanhang. Ibland kallas det "att sätta kontext" - att göra i ordning scenen eller göra en uppsättning av sammanhanget (som t.ex. att sätta upp en pjäs) (Bateson, 2000). Det handlar om att t.ex. komma överens om och reflektera kring:

- plats (var ska vi vara – sitta, eller?)
- vem (vilka ska deltaga – avstå?)
- tid (t.ex. när börjar vi? – när slutar vi? – pausar?)
- innehåll (plot – vad är det vi ska prata om?)
- språket (på vilket sätt kommunicerar vi med varandra?)
- etik (överenskommelse: hur bemöter varandra och använder innehållet – t.ex. sekretess?)
- definition av våra relationer
- annat i samspelet

Jag härleder dessa markeringar av sammanhang till Gregory Bateson, en av förgrundspersonerna inom systemteorin. Han benämnde de informationskällor som visar sammanhanget för *context marker*, markerare av sammanhanget (Bateson, 2000).

– Mycket positivt är att man i alla PUUH-grupperna har anammat det viktiga i att inte berätta utanför gruppen vad man har pratat om. Det har gjort att alla känt sig tryggare med sin grupp och kunnat vara sig själva och talat om vad de vill. (Student 8)

Deltagarna kom överens om att vara mycket försiktiga med att berätta vad som sades och hände mellan dem i mötena. De blev mer och mer varse om att de blev berörda av det som skedde och att detta kunde märkas på dem på olika sätt. Det kunde handla om att de blivit känslomässigt berörda, fått nya insikter, ny inställning och orienterade sig annorlunda efter samtalen inom PUUH.

Inledningsvis kunde PUUH vara något som studenterna kände rädsla och oro inför. Successivt kom detta allt mindre i fokus.

Första gångerna

– När vi satte oss i ringen första gången så kändes det som att vi alla var lite nervösa och osäkra på våra roller i gruppen, men detta släppte mycket efterhand som vi presenterade oss. För varje presentation som man hörde kände man sig närmare den personen som just pratat, medan man fortfarande kände distans till den som ännu inte sagt något. När alla hade presenterat sig så kändes stämningen mycket lugnare och tryggare. Bara under den korta presentationen lyckades vi alla dela med oss av viktiga delar från våra liv. En del valde att vara mer personliga än andra vid de två första mötena. De delade med sig av allvarliga händelser och starka känslor. Det tror jag byggde upp tilliten och tryggheten i gruppen ytterligare, och gjorde att alla till slut vågade öppna sig. (Student 1)

– Redan vid det andra mötet så kändes gruppen mer avslappnad, och även jag i den, och stämningen var lättare. Jag hade under den första veckan funderat på det här med att lämna ut sig själv till en viss del, och att dela med sig av något personligt. Jag funderade på att om jag inte skulle träna på att släppa den spärren inför nya människor, så får man aldrig veta hur det känns att vara i den "underlägsna" situationen. Som socialarbetare är man oftast kanske den som lyssnar, som bedömer och som tolkar, och för att kunna göra detta måste man naturligtvis själv kunna sätta sig in i flera synvinklar. Att alla i gruppen gjort detsamma, det vill säga utelämnat sig själva, gör att det skapas mer av en trygghet och en öppen känsla. Det var någonting som byggdes på efterhand i gruppen enligt mig. Fortfarande anser jag dock mig själv och även gruppen vara ganska varsam. Varsamhet behöver dock inte vara någonting negativt, utan det är nog beroende av vilken situation man befinner sig i. (Student 9)

Efter tre gånger

– Efter tre gånger tycker jag redan att vår grupp har utvecklats, för ingen kan väl säga det blivit en pinsam tystnad i vår grupp. Vad har då utvecklats? Jag tycker att alla har funnit varandra på ett bra sätt där ingen sitter tyst och alla får komma till tals. Har man haft något att kommentera har det varit på ett moget sätt som jag inte trodde skulle förekomma. För min egen del, att från knappt kunna namnen till att lyssna på andras berättelser utan att avbryta och låta andra kommentera deras händelser. [...] Fjärde träffen, nu är jag riktigt sugen på att träffa min grupp. Vad ska vi tala om idag? Som vanligt har vi massor att ta upp och det känns tryggt i gruppen att diskutera med andra och få höra åsikterna om vad som tas upp. (Student 6)

Femte PUUH

– Femte träffen så är fokus på tentan. Alla är nervösa inför den och vi diskuterar tankar kring tentan och hur vi upplever den känslan. Det som kändes skönt, om man kan använda det uttrycket, är att vi alla var nervösa inför den. Det som jag lärde mig av den träffen var att släppa pressen på mig att jag ska kugga. Vi får fler chanser. (Student 6)

Sjätte och sjunde gången

– Den sjätte träffen så tog jag också upp saker som var mer personliga än vad jag hade vågat göra innan. Det kändes både obehagligt och skönt. Personligen känner jag att jag har utvecklats mycket bara under denna korta tid vi träffats i gruppen. Jag har blivit mer öppen och vågar lita mer både på mig själv och på andra. Jag har också kunnat börja släppa efter på min kontrollerade yta, även om det fortfarande är svårt. (Student 1)

– Sjätte och speciellt sjunde träffarna kändes som genombrott för gruppen, det var flera saker som kom upp under de mötena som var så "stora" att det kändes som jag skulle ramla av stolen. Jag kom då att tänka på det vi lärt oss om gruppprocessen, att det tar några träffar innan gruppen börjar "samarbeta" och vår lilla grupps process blev så klar för mig. Sen blev jag irriterad att PUUH snart är slut och varför skolan endast satt 10 PUUH-träffar när de är så väl medvetna om gruppprocessen, att det borde de väl fatta att 10 träffar inte är nog! Sen tänkte jag på "verkligheten" som kommer efter utbildningen. Jag har ju inte några problem att öppna mig, men andra är ju inte som jag. Det var en i gruppen som tog upp detta, att utgå från sig själv som norm. Jag som funderar på att bli kurator, jag får ju verkligen bära detta med "process" med mig, det att vi tar olika lång tid på oss att känna tillit/hitta mod/känna trygghet nog att öppna sig. Det var en ögonöppnare! (Student 2)

Åttonde gången

– Min personliga utveckling har gått framåt under de här veckorna. Jag har haft en turbulent tid privat med allt som hänt runt om i mitt liv, så samtalen med gruppen och Ann-Margreth har känts som en befriande ventil. Att få prata av sig och höra hur gruppen uppfattar det jag säger och reflekterar över har gjort att jag fått ett större perspektiv på saker och ting. Det har även gjort att jag tänker mer på vad jag säger och framförallt på hur jag säger det. Det har varit både skönt och ibland förvirrande när jag gått därifrån och tänkt över något som kommit upp och tänkt - Jaha, de tänker så. Det känns som om hjärnan gått på högvarv efter mötena och den inre dialogen förs mest hela tiden. Jag känner att jag utvecklats mycket på kort tid och det känns bra för mig, även om nära och kära inte hänger med i svängarna. Jag dömer inte andra lika ofta längre utan jag ser det ur olika perspektiv istället, vilket ökat min förståelse gentemot både mig själv och andra människor. Varje gång jag lämnat Ann-Margreths rum känns det som om jag vuxit en bit som människa. (Student 3)

Innehåll av träning i PUUH

Idéen om att utveckla handledningen till tillfälle att lära-genom- att-göra (*learning by doing*) (Dewey, 1980) gjorde att jag som handledare introducerade coachande inslag i PUUH (se mina avslutande reflektioner).

– Vi har alla fått testa på olika samtalsmetoder. Innan PUUH hade vi inte gjort någon konkret övning kring samtalsmetod, utan enbart läst lite om det i läroböckerna. Genom PUUH fick jag chansen att både vara den som lyssnar och den som pratar. För mig är det en bra erfarenhet som jag tar med mig. Samtalsämnen har varit olika från gång till gång, alltifrån mycket personliga till mer allmänna. Det ser jag också positivt på eftersom vi studenter har olika erfarenheter att dela med oss av. (Student 5)

– Vi fick också möjligheten att prova på att lyssna på en "interju" eller ett samtal mellan två personer, för att sen sinsemellan diskutera det vi hört (utan att komma med "lösningar"). Detta var en teknik jag har varit med om innan och som jag anser är mycket bra eftersom man då lär sig att verkligen lyssna på det som sker och sägs just då. Våra diskussioner gick varma men åt samma riktning oftast, vi underströk varandras tankar på ett bra sätt på något vis. Ofta kom jag på mig själv att börja tänka annorlunda när någon sa en sak som jag tyckte lät jättebra. Nyttigt! Personen som varit "interju-offer" fick under tiden lyssna på vår diskussion för att sen berätta hur hon uppfattat det vi sa och hur vi hade hört på intervjun. (Student 7)

– Vi fick prova på att vara observatörer och lyssna medan vår handledare pratade med en i gruppen om en händelse som inträffat. Vi fick sedan som uppgift att återge vad vi hade hört. Detta var mycket svårare än vad jag hade trott. Det var en bra övning i att kunna lyssna utan att själv ligga ett steg före och fundera över lösningar på problemet och hur man ska svara personen som berättar, så fort den tystnar. Denna övning startade många tankar hos mig som jag sedan fortsatt att fundera på även efter detta. Jag har funderat på hur viktigt det är att träna på att vara helt närvarande när man lyssnar på någon och att man inte behöver komma med färdiga lösningar, utan att det istället är själva lyssnandet och frågorna som är det viktiga. Det tror jag att vi alla har känt i gruppen efter att vi delat med oss av något. Det är oftast inte färdiga lösningar man vill ha utan bara att bli lyssnad på och att känna sig förstädd utan att bli dömd hjälper väldigt mycket. (Student 1)

Modellen med reflekterande team är i mångt och mycket en kreation av Tom Andersen (1987, 2003). Metodens idé, förutom samtal, reflektion på samtalen och reflektion över reflektionerna, är att skapa utrymme för utveckling av nya och olika berättelser och fler röster i utforskningen om skillnaden som gör skillnaden. Den ursprungliga metoden härrör från familjeterapin och den s.k. Milanoskolan (Cecchin, 1987). Den innebär att det förutom de personer som intervjuar och intervjuas, också finns ett reflekterande team i rummet. I Milanoskolans metodik fanns teamet i ett sidorum med tillgång till avlyssningsinstrument.

Det reflekterande teamet sitter för sig och är helt tysta medan huvudgruppen talar. Först när huvudgruppen ber om hjälp (eller efter tecken från det reflekterande teamet) börjar det reflekterande teamet att tala. De pratar då helt och hållet med varandra (underlättar om deltagarna sätter sig i riktning mot varandra) medan huvudgruppen tyst lyssnar tills det återigen blir deras tur. Processen med reflekterande team kan beskrivas som ett sätt att formalisera skiftet mellan deltagarnas faser av pratande respektive lyssnande.

Riktlinjerna för det reflekterande teamet är huvudsakligen att det under reflektionen inte ska finnas några referenser till saker och förehavanden som inte varit med i det hörda samtalet (O'Brian & Bruggen, 1985; Penn, 2006). Uppträdandet

i reflektionen är trevande och igenkännande de olika möjliga versioner som kan finnas i uppgiften. Reflektionerna är kompletterande och utgår från en både-och position snarare än att betona någon eller någons ståndpunkt (Bilson & Ross, 1999). Riktlinjerna i s.k. delta-reflekterande team är att både reflekterar deltagarna på vad som hörts tidigare och skapa nya berättelser genom att ta upp nya teman och ge egna bidrag i reflekterandet i teamet (A-M Olsson, 2011). Ordet "delta" associerar både till deltagande och att skapa nya "fårör" – nya teman.

– När gruppen blivit introducerade för denna metod så blev det lättare för mig att lyssna på ett speciellt sätt, att lyssna efter kanske inte det exakt som sades utan på vilket sätt personen sa det. Man blir också då mer eftertänksam när man väljer sina ord, för annars brukar jag ibland säga saker som inte alls låter som det jag menade, och detta tror jag är relativt vanligt för de flesta. Denna förmåga att uttrycka sig såsom man har tänkt är extremt viktig att träna, då den spelar en stor roll som socionom, i möte med människor och i grupprocesser. (Student 9)

Att bli varse sin egen utveckling

En viktig del i professionell och personlig utveckling är förmågan att utveckla och förhålla sig till vad jag som deltagare är med om att skapa i relation till andra och annat i sammanhanget. Inom PUUH tränades och utvecklades deltagarnas skicklighet i detta:

– PUUH har varit mycket betydelsefullt för mig. Jag har utvecklats som människa under den här tiden. Jag har lärt mig att det finns situationer i människors liv som jag inte hade tänkt på eller reflekterat över tidigare. Jag kan se på händelser ur olika synvinklar för att försöka förstå hur någon annan ser det. Jag har lärt mig lyssna på ett annat sätt än jag kanske gjorde tidigare. I takt med att man växer som person och får nya erfarenheter under de samtal vi haft i gruppen har jag ändrat mitt sätt att lyssna. Kanske mindre kritiskt och mer öppet än innan. Min förståelse för arbetet som socionom inom det sociala arbetet har utvecklats. En åsikt som jag hade tidigare men som nog har stärkts under PUUH-tiden är att det finns väldigt få ramar som egentligen visar vad som verkligen är rätt i en människas sätt att leva. En del människor skapar ramar men det är nog viktigt att inte fästa sig för mycket vid sådana. Man får se människan som hon/han är och förstå att alla har olika krav på livet. Det viktiga är hur människan mår, inte hur hon bor. Lite förenklat synsätt men det hjälper mig att se människan i situationen istället för situationen med människan. (Student 8)

– Något som berört mig extra var dels gruppens förståelse och respekt för saker någon delat med sig av, det var en stark känsla, och dels de diskussioner vi haft som handlat om vänskap/ensamhet, stöd från familj och vänner, aggressioner/stress och även etiska dilemman. Jag funderar mycket på hur lämpad jag själv är för yrket socionom och jag har nog utvecklats mycket i det tänkandet tack vare

PUUH och jag vet att jag verkligen vill detta. Jag hoppades att de människor jag skulle delta med skulle ha lätt att prata, kunna lyssna utan att fördöma och att vi genom samtalet skulle berika varandras liv. Min önskan gick i uppfyllelse! (...) Efter mötena kändes det bra och som att jag hade lättat på mycket men även fullt på med annat. Det kunde vara så att det hade diskuterats lite tunga personliga saker som börjat röra runt det inom mig, men det var oftast på ett bra sätt eftersom jag kände att jag också blivit rikare på kuppen. Det är så häftigt att plötsligt inse vad jag har lagt locket på (ofta omedvetet) och att faktiskt inse att jag inte ens visste om att jag hade lagt locket på något! Det känns för mig befriande att få privilegiet att prata om hur jag faktiskt känner och tycker, utan krusiduller och påklitrade masker. Och jag vill gärna tro att vi alla har fått med oss den känslan att vi är bra som vi är, med våra fel och brister, inför vårt kommande yrke som socionomer (eller bara som medmänniskor). (Student 7)

– Jag har lärt mig mycket om mig själv dessa veckor. Jag vågade till slut öppna mig, och det hände inget hemskt, utan det kändes bara väldigt skönt efteråt. Det var jobbigt just då, men det var en sten som lättade från mitt bröst och jag mår generellt mycket bättre. Jag har lärt mig att man måste få prata om saker ibland, det går inte trycka ner det och tro att det ska försvinna, för det gör det inte. Det var ett stort steg för mig, jag måste inte ha full kontroll, utan det är okej att släppa kontrollen ibland. Det kan leda till något ännu bättre än att kämpa för att behålla lugnet och kontrollen. Jag har även lärt mig att sänka mina krav på mig själv. I början hade jag väldigt höga krav på mig själv, och att misslyckas på en tenta var ungefär det värsta som kunde hända. Men nu de senaste två veckorna har jag kunnat lugna ner mig, det är inte hela världen om jag skulle misslyckas och få underkänt på en tenta, då får jag prova en gång till, lyckas jag inte då heller får jag prova en gång till. Det är inte hela världen och det gör inte mig sämre som människa eller student, vi får alla ha svackor och vi får alla misslyckas med tentor. Jag har fullkomligt älskat att gå till PUUH, för det har känts bra att sitta och prata om saker med människor som är i samma situation som en själv. Vi är alla studerande, även om vi alla har olika förutsättningar, sitter vi alla i samma båt och det är inte alltid lätt. Men då finns vi där för varandra och jag kommer sakna att gå dit när dessa veckorna är över. (Student 11).

– Jag har delat mina synpunkter och tankar med gruppen, vilket har känts bra och jag har fått del av deras tankar och synpunkter vilket har berikat mig mycket erfarenhetsmässigt. Det har varit ett tillfälle att få prata av sig. Det tror jag är en väldigt viktig del i socionomutbildningen för alla. Någon har kanske varit med om händelser i sitt liv som har varit svåra att ta sig igenom. En del har kanske fått bearbeta svåra händelser på ett bra sätt medan andra har fått klara av det svåra på egen hand och ev. förträngt situationer som är svåra att bearbeta själv. I arbetet som socionom är det nog väldigt viktigt att man har fått hjälp och stöd under utbildningen att ta sig igenom och bearbeta sådant som man kanske kommer att hjälpa andra människor med i deras liv. Dessutom blir man rikare

på erfarenheter för varje samtal man har med andra människor. Antingen det är i en PUUH-grupp, hemma eller i kassakön. Hela livet är fullt med sådana möjligheter. Fantastiskt spännande tycker jag. (Student 8)

– Sammanfattning: som grupp har vi utvecklats otroligt mycket. Vi kände varandra knappt vid namn när vi träffades. Nu tar vi upp allt möjligt utan att vara rädda för att få kritik. Vi tillåts ha olika åsikter. Framför allt vi vågar ta upp känsliga ämnen. Det som jag kom att tänka på nu på nionde träffen är hur avslappnade alla är. Det bara flyter på. (Student 6)

HANDLEDARENS REFLEKTIONER OCH SLUTSATSER

Frågan om hur människor tar till sig nya tankeformer och färdigheter, samt förmår att använda dem i nya sammanhang, är en av kärnfrågorna i vår förståelse av lärande och utveckling (Säljö, 2000). Deltagande studenter i PUUH, eller PPU som det också kallas, har här utförligt berättat vad som utvecklades inom PUUH. I ovanstående avsnitt hörs studenternas röster såsom de själva valde att uttrycka sig. Jag har valt denna form för att förstärka möjligheterna för läsare att *inifrån* PUUH få ta del av det som växte fram. Deras berättelser visar också på hur använt förhållnings- och arbetssätt fungerat. Vi utvecklade det egna utövandet i konsten att föra dialogiska samtal inom PUUH genom reflektion i den handling (dialog) vi själva just höll på att utföra (*reflection-in-action*) (Schön 1987; Schön 2002). När jag som handledare var utforskande, frågande, påpekande och reflekterande tillsammans med deltagarna, var det för att underlätta för dem att lära från sitt eget kunnande (*knowing-in-action*) – att uppmuntra dem att höra sin egen röst i reflektionerna (*reflection-in-action* och *reflection-on-action*). Inom handledning som i PUUH kan studenterna sägas lära genom att göra samt upptäcka och utveckla sitt eget kunnande (jfr. Dewey, 1997)). De tränade sig i färdigheter och utvecklar förmågor som är viktiga i socialt arbete – att bjuda in till involverande dialogiska samtal, ställa lyssnande frågor och reflektera både i och om både egna och andras handlingar och berättelser. Inom PUUH kan studenterna pröva och utveckla erfarenheter som de kan utforska, lära av och utveckla vidare. Vi kan som deltagare sägas ha utvecklat vår förmåga och våra färdigheter 'att lära att lära'.

Utifrån språkssystemiska tankegångar utvecklades dialogiska och reflekterande samtal inspirerade av den form av reflekterande team som Tom Andersen utvecklat (Andersen, 2003) och s.k. öppen dialog (Seikkula, 1996). Levande idéer inom handledningen var att försöka utveckla uppskattande samtal utifrån *Appreciative Inquiry (AI)* (Cooperrider & Whitney, 2005). Den pedagogiska idén var att deltagarna själva skulle vilja och ha lust, utveckla självgenererande motivation till att vilja undersöka både sitt eget lärande och varandras tankegångar, använda idéer, beteenden och framför allt det som "vi tar för givet" – det för givet tagna, att bli nyfiken och intresserat reflekterande i aktioner och på desamma – efteråt. I varje handling finns en logik, en idé i gång, *logic in use* (Dewey, 1938), som driver fram, utvecklar handlandet. Deltagarna uppmuntrades till att fundera över och undersöka

denna utan att döma, och söka ställa om från tankar om rätt och fel till "att så blir det", kanske annorlunda än förväntat, men det blev, utvecklande nyfiket utforskande, gärna i detaljer. Vad fanns att lära i det som avslöjades, om dig själv, varandra, andra och annat? Vad skulle kunna göras annorlunda? Vad lär vi oss av detta? Vad tar vi, du och jag, med oss/dig/mig? Levande pedagogisk idé var att vi lär genom att göra och att inom vårt eget system komma underfund med vad vi vill, kan och prioriterar att förändra hos oss själva – vad vi vill lära oss. Ingen kan pressa in eller trycka in detta utifrån och in utan detta behöver utvecklas inifrån det egna systemet. Systemet reglerar sig självt – återfinner den balans som rubbats av de nya ingredienserna. De blir till eget utvecklade insikter – det egna lärandet.Handledarens uppgift blir att locka fram nyfikenhet till utforskande och att skapa en tillåtande atmosfär mellan deltagarna inklusive i relation till sig själv. Det handlar om att försona sig med sina för- och nackdelar, att släppa taget om iver att prestera – att producera – och bli lekfull i nyfiket utforskande

REFERENSER

- Andersen, T. (1987). The Reflecting team: Dialogue and Meta-Dialogue in Clinical Work. *Family process*, 26, 415-428.
- Andersen, T. (2003). *Reflekterande processer. Samtal och samtal om samtalen*. Stockholm: Mareld.
- Anderson, H. (1990). Then and now: a journey from "knowing" to "not knowing". *Contemporary Family Therapy*, 12(3), 193 - 197.
- Bateson, G. (2000). *Steps to an ecology of mind*. Chicago och London: the University of Chicago Press.
- Bernler, G., & Johnsson, L. (1985). *Handledning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bilson, A., & Ross, S. (1999). *Social Work Management and Practice. Systems Principles*. London och Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Cecchin, G. (1987). Hypothesizing, Circularity, and Neutrality Revisited: An Invitation to Curiosity. *Family process*, 26(4), 405 - 413.
- Cooperrider, D. L., & Whitney, D. (2005). *Appreciative Inquiry. A Positive Revolution in Change*. San Francisco: Berett-Koehler Publishers.
- Dewey, J. (1938). *Logic – The Theory of Inquiry*. New York: Henry Holt och Company.
- Dewey, J. (1980). *Individ, skola och samhälle* (Rose-Mari Hartman, Alf Ahlberg, Trans.). Stockholm: Natur och Kultur.
- Dewey, J. (1991). *How we think*. New York: Prometheus Books.
- Dewey, J. (1997). *Demokrati och utbildning* (N. Sjäöden, Trans.). Göteborg: Daidalos.
- Dewey, J. (2007). *Democracy and Education*. Teddington, Middlesex: Echo Library.
- Freire, P. (1979). *Pedagogik för förtryckta*. Stockholm: Gummessons.
- Hammond, S. A. (1996). *The Thin Book of Appreciative Inquiry*. Plano: Thin Book Publishing co.
- Högskolan Kristianstad (2010). Utbildningsplan Socionomprogrammet 210 högskolepoäng (Vol. Dnr: 2298/333-10). www.hkr.se: Högskolan Kristianstad.
- Karlström Olsson, I., & Krantz, B. (2009). Socionomutbildning med utgångspunkt från studenternas Naiva teorier. [Working paper]. *Knowledge and social work, Working paper series, Kunskapsgruppen Socialt arbete, Högskolan Kristianstad*, 1.
- Killén, K. (2010). *Professionell utveckling och handledning – ett yrkesövergripande perspektiv* (P. Larsson, Trans.). Lund: Studentlitteratur.

- Lang, P. (1999). Affirmative questions. Existing in the worlds of the other exploring the wonder of the organisation's identity.
- Moxnes, P. (1997). *Att lära och utvecklas i arbetsmiljön*. Borås: Natur och Kultur.
- O'Brian, C., & Bruggen, P. (1985). Our Personal and Professional Lives: Learning Positive Connotation and Circular Questioning. *Family process*, 24(31), 311 - 321.
- Olsson, A.-M. E. (2011). *Listening to the Voice of Children. Systemic Dialogue Coaching: Inviting Participation and Partnership in Social Work*. Professional Doctorate in Systemic Practice, University of Bedfordshire, Luton.
- Olsson, E., & Ljunghill, J. (1997). The Practitioner and 'Naive Theory' in Social Work Intervention Processes. *The British Journal of Social Work* 27, 931-950.
- Payne, M. (2000). *Teamwork in multiprofessional care*. Hampshire och New York: palgrave.
- Penn, P. (2006). Flashbacks in war: a consultation with reflections. I H. Anderson & P. Jensen (Eds.), *Innovations in the Reflecting Process. The Inspirations of Tom Andersen*. London: KARNAC.
- Rogers, C. (1976). *Frihet att lära. Om att själva få styra sitt sökande efter kunskap*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Seikkula, J. (1996). *Öppna samtal. Från monolog till levande dialog i sociala nätverk*. (J. Piippo, Trans.). Helsingfors: Mareld.
- Shotter, J. (2003, October 3th - 4th, 2003). *Inside the moment of speaking: In our meetings with others, we cannot simply be ourselves*. Paper presented at the Psychologies and Identities Conference, University of Bergamo, Italy.
- Shotter, J. (2004a). Dialogue, depth, and life inside responsive orders: from external observation to participatory understanding. Retrieved 19 oktober, 2004, from <http://pubpages.unh.edu/~jds/PerformingKnowledge.htm>
- Shotter, J. (2004b, 2004-12-09). The embodied practitioner: Toward dialogic-descriptive accounts of social practices. *The Role of the Social Sciences Today*. Retrieved 20 January, 2005, from <http://pubpages.unh.edu/~jds/page8.html>
- Shotter, J. (2004c). *On the edge of Social Constructionism: 'Witness'-thinking versus 'Aboutness'-thinking*. London: KCC Foundation.
- Shotter, J. (2008). *Conversational Realities Revisited: Life, Language, Body and World*. London: Taos Institute Publications.
- Shotter, J., & Andersen, T. (2003). *Exploring Living, Bodily, Responsive-Expression: the Chiasmic Structure of Social Life in a Post-Cartesian world - Two Days of Practice in Theory and Theory in Practice*. Paper presented at the Exploring Living, Bodily, Responsive-Expression: the Chiasmic Structure of Social Life in a Post-Cartesian world - Two Days of Practice in Theory and Theory in Practice, London.
- Wilson, J. (2001). *Barnets röst i utredning och behandling* (U. Göthberg, Trans.). Stockholm och London: Mareld.